

9.3.2026

EOAK/825/2025

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Mikko Sarja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Piatta Skottman-Kivelä

DIABETESTA SAIRASTAVAN OPPILAAN OIKEUS VÄLIPALAAN KOULUSSA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli kaupungin koulun menettelyä asiassa, joka koski kantelijan diabetesta sairastavalle lapselle (jälj. myös oppilas) tarjottavaa välipalaa.

Kantelijan mukaan lapsi tarvitsi koulupäivien aikana omahoidon tueksi säännöllisesti välipalaa. Lapselle tarjottiin koulussa vain näkkileipää. Kun lapsi ei pysty syömään päivittäin useaa kuivaa näkkileipää, laskee verensokeri vaarallisen alas. Korjaavana toimenpiteenä tarjottava pillimehu ei vastannut välipalaa, vaan hoiti jo tapahtunutta onnettomuutta. Mitä useammin verensokeri laski alas, sitä huonommin lapsi tunnisti vaarallisen matalan verensokerin. Tämä saattoi aiheuttaa vakavia vaaratilanteita lapsen ollessa vailla valvontaa, kuten koulumatkoilla. Oppilaan kohdalla tällaisia "matalia" oli tapahtunut jopa jokaisena kouluviikon koulupäivänä, mistä oli tiedotettu koulua.

Pyydettyäessä monipuolista välipalaa (vähintäänkin jonkinlaista vaihtelua kuivalle näkkileivälle), oli koulu pyytänyt lasta tuomaan omat eväät kotoa. Omien eväiden säilyttäminen oli kuitenkin hankalaa ilman jääkaapin käyttömahdollisuutta. Kantelija katsoi, että oppivelvolliselle lapselle tulisi järjestää asianmukainen, terveellinen välipala koulupäivän aikana niin, että lapsi selviytyy koulupäivästä ilman terveytensä vaarantumista. Kantelija kysyi, voiko koulupäivä olla lapselle turvallinen, jos lapsi ei saa tarvitsemiaan aterioita koulupäivän aikana.

2 SELVITYS

Saatu selvitys liitetään päätöksen oheen kantelijalle tiedoksi, joten sitä ei jäljempänä yksityiskohtaisesti selosteta.

3 RATKAISU

3.1 Keskeisiä oikeusohjeita ym.

Asian arvioinnissa keskeiset **perusopetuslain säännökset** ja **perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden** kohdat ilmenivät saadusta selvityksestä. Niiden lisäksi tuon esille seuraavan.

Perustuslain 6 §:n momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Säännöksen 2 momenttiin sisältyvä syrjäntäkielto kieltää asettamasta ketään ilman hyväksyttävää perustetta eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Säännöksen 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystasonsa mukaisesti. Säännös korostaa lasta tasavertaisena oikeuksien haltijana alaikäisyydestä sekä vajaavaltaisuudesta huolimatta.

Perustuslain 16 §:n 1 momentin nojalla jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Oppivelvollisuudesta säädetään lailla. Perustuslain 22 § velvoittaa julkista valtaa käyttäviä turvaamaan perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 3 artiklan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Sopimuksen 2 artiklan mukaan valtioilla on velvollisuus taata sopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista erottelua.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen (vammaisyleissopimus) 1 artiklan mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Vammaisyleissopimuksen 7 artiklan 1 kohdan mukaan sopimusosapuolten tulee varmistaa, että vammaiset lapset voivat nauttia kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa. Artiklan 2 kohdan mukaan kaikissa vammaisia lapsia koskevissa toimissa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Vammaisyleissopimuksen 24 artikla velvoittaa tekemään vammaisia henkilöitä varten heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohtuulliset mukautukset, ja että vammaiset henkilöt saavat yleisessä koulutusjärjestelmässä tuen, jota tarvitaan helpottamaan heidän tehokasta koulutustaan.

Yhdenvertaisuuslain 8 §:n 1 momentin mukaan ketään ei saa syrjiä muun ohella terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Lain 13 §:n mukaan syrjintä on välillistä, jos näennäisesti yhdenvertainen sääntö, peruste tai käytäntö saattaa jonkun muita epäedullisempaan asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella, paitsi jos säännöllä, perusteella tai käytännöllä on hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia. Lain 15 §:ssä säädetään kohtuullisista mukautuksista vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi. Välittömän (10 §) ja välillisen syrjinnän lisäksi syrjintää on muun muassa kohtuullisten mukautusten epääminen. Yhdenvertaisuuslaissa säädetään myös koulutuksen järjestäjän velvollisuudesta edistää yhdenvertaisuutta (6 §).

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (alaluku 5.5) mukaan opetuksen järjestäjä päättää ja kuvaa opetussuunnitelmassa, miten oppilaiden ruokailuun liittyvät erityistarpeet otetaan huomioon. Alaluvun 8.1 mukaan opetuksen järjestäjän opiskeluhuoltosuunnitelmassa kuvataan oppilaan koulupäivän aikaisen erityisruokavalion tai lääkityksen ilmoittamisen käytänteet. Käyttööni ei tässä asiassa toimitettu näitä suunnitelmia. Kaupungin verkkosivulta ilmenee ohje ---, johon selvityksessä mahdollisesti viitataan.

Lainsäädännön ohella kouluruokailun järjestämistä ohjaavat kansalliset Valtion ravitsemusneuvottelukunnan asettaman työryhmän suositukset. Syödään ja opitaan yhdessä -kouluruokailusuosituksessa (VRN 2017, liite 6)¹, on todettu, että osa diabeetikoista tarvitsee koulupäivän aikana välipalan. Tarve on yksilöllinen ja riippuu insuliinihoidon toteuttamistavasta. Välipalaan liittyvät järjestelyt sovitaan aina lukuvuoden/lukukauden alussa kouluruokailusta vastaavan henkilön, vanhempien ja diabeetikkolapsen kanssa yhdessä. Lähtökohta on, että lapsi saa tarvitessaan välipalan koulusta.

Sosiaali- ja terveysministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö ja Suomen Kuntaliitto ovat vuonna 2010 laatineet yhdessä toimintamallin diabetesta sairastavan lapsen koulupäivän aikaisesta hoidosta (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:9)², jossa kuvataan hoitokäytännöt ja tapa järjestää diabetesta sairastavan lapsen hoidon tukeminen lapsen edun mukaisella tavalla koulupäivän aikana. Toimintamallin mukaan keittiöhenkilökunta tai muu ruuan valmistuksesta ja jakelusta vastaava henkilöstö voi sovittaessa valmistaa välipalat, liikunnasta johtuvat lisäannokset sekä valvoa niiden nauttimisen.

¹ <https://www.julkari.fi/items/c8b59596-86db-4a23-975b-66b5b91fc697>

² <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/92ca4c57-027e-4ebd-ba9e-aa7bb04f30ad/content>

Vastauksessa kirjalliseen kysymykseen diabetesta sairastavien lasten omahoidon tuesta varhaiskasvatuksessa ja koulussa³ opetusministeri Anders Adlercreutz totesi, että vaikka edellä mainittu toimintamalli diabetesta sairastavan lapsen koulupäivän aikaisesta hoidosta on jo melko iäkäs, ovat siinä esitetyt menettelytavat edelleen toimivia. Toimintamallia noudattamalla on mahdollista pyrkiä kohti kansallisesti yhdenmukaisia toimintatapoja ja samalla varmistaa kussakin tilanteessa yksilöllisesti tarpeelliset ja riittävät toimet.

Opetushallituksen verkkosivuilla⁴ on todettu, että erityisruokavaliota varten kouluun toimitetaan oppilaan ruokavaliosuunnitelma, lista kielletyistä ruoka-aineista tai lääkärintodistus. Lääkärin, ravitsemusterapeutin tai terveydenhoitajan antama lausunto on välttämätön silloin, kun ruokavalio liittyy sairauden hoitoon tai muuhun terveydelliseen syyhyn. Vaativan erityisruokavalion (esim. diabetes tai vakava ruoka-allergia) toteuttamiseksi on hyvä järjestää tilaisuus, jossa ovat mukana oppilaan vanhemmat tai huoltajat, kouluterveydenhoitaja tai hoitoyksikön edustaja, kuntoutusohjaaja ja ruokapalvelun edustaja.

3.2 Saatu selvitys

Rehtorin selvityksessä on siitä tarkemmin ilmenevästi kuvattu muun ohella kouluruokailun periaatteet ja koulun velvollisuudet, toimialan ohjeistusta, tapahtuneen selvittäminen ja jatkotoimenpiteet. Selvityksessä on todettu, että huoltaja (kantelija) oli toimittanut diabetesta sairastavan ruokailijan henkilökohtaisen ateriasuunnitelman koululle. Koululla oli tarjottu päiväkohtaisen välipalalistan mukaista maksutonta välipalaa oppilaalle, ja koulussa oli tehty yhteistyötä sekä huoltajan että ruokapalvelun kanssa.

Selvityksen (17.3.2025) mukaan koululla pyritään jatkossa monipuolisempaan välipalaan koululla olevilla elintarvikkeilla. Koulussa halutaan tarkentaa ja päivittää käytäntöjä yhdessä huoltajien ja ruokapalvelun kanssa. Selvityksessä esitetään toimenpide-ehdotuksia muun ohella sen varmistamiseksi, että diabetesta sairastavien oppilaiden ruokavaliot toteutuvat suositusten mukaisesti ja oppilas saa jatkossa koulun ruokavalikoimista koostuvan välipalan hänen terveydelliset tarpeensa huomioiden.

Kaupungin lausunnossa on todettu muun muassa, että oppilaalle oli tarjottu perusopetuslaissa edellytetty tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu, täysipainoinen maksuton ateria jokaisena työpäivänä. Aterian järjestämisessä oli huomioitu oppilaan terveydentila asianmukaisesti. Perusopetuslaki tai perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet eivät edellytä, että opetuksen järjestäjä tarjoaa välipalan oppilaille koulupäivän aikana, vaan sen tarjoaminen oppilaille on jätetty opetuksen järjestäjän harkintavaltaan.

³ [Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 80/2025 vp](#)

⁴ <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/tietoa-kouluruokailusta>

Edelleen lausunnon mukaan, vaikka lainsäädäntö ei suoraan välipalan tarjoamista edellytäkään, oli koulussa tarjottu oppilaalle maksuton päivittäinen välipala; koulun perusvalikoimaan kuuluvia tuotteita kuten leipää, margariinia, kasvispaloja ja maitoa. Lisäksi oli sovittu siitä, missä säilytetään matalan verensokerin hoitoon tarkoitettua mehua. Koulun menettelyssä oli huomioitu lapsen henkilökohtainen terveydentila ja lapsen etu. Henkilöstö oli aktiivisella toiminnalla ja yhteistyöllä pyrkinyt huomioimaan oppilaan yksilölliset ravitsemukselliset tarpeet. Tarjotulla välipalalla, välipalan kouluun tuomisen mahdollistamisella sekä aktiivisella yhteistyöllä kodin kanssa oli turvattu kantelijan lapsen perustuslain mukainen oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Kantelun myötä --- rehtori oli ryhtynyt toimenpiteisiin, joilla entisestään vahvistetaan yhteistyötä kodin kanssa ja pyritään entisestään monipuolistamaan lapselle tarjottua välipalaa.

3.3 Arviointi

Totean aluksi selvyiden vuoksi, etten voi ottaa kantaa siihen, millainen välipala on lapsen terveydentilan ja omahoidon tuen kannalta riittävä. Oikeusasiamies ei voi myöskään määrätä viranomaista myöntämään tiettyä tai tietynsisältöistä palvelua.

Saadun selvityksen mukaan koululla oli tarjottu oppilaalle päiväkohtaisen välipalalistan mukaista maksutonta välipalaa. Edelleen selvityksessä oli tehty selkoa toimenpiteistä sen varmistamiseksi, että kouluruokailu välipaloinen tukee oppilaan hyvinvointia parhaalla mahdollisella tavalla. Näin ollen katson, ettei tämä asia anna aihetta enemmän laillisuusvalvonnallisille toimenpiteilleni. Totean kuitenkin yleisesti seuraavan.

Perusopetuslaissa turvataan opetukseen osallistuvan oikeus saada jokaisena työpäivänä tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu, täysipainoinen maksuton ateria. Säännöksellä pannaan osaltaan täytäntöön perustuslain 16 §:n 1 momentissa jokaiselle taattua oikeutta maksuttomaan perusopetukseen. Maksuton perusopetus tarkoittaa perustuslakivaliokunnan perusoikeusuudistuksen yhteydessä lausuman mukaisesti myös riittävää ravintoa (PeVM 25/1994 vp, s. 9).

Asiassa [KHO:2018:3](#) oli korkeimmassa hallinto-oikeudessa (KHO) ratkaistavana, oliko oppilaan koulupäivän aikana PEG-napin kautta saamaa kliinistä ravintovalmistetta pidettävä sellaisena perusopetuslain 31 §:n 2 momentissa tarkoitettuna ateriana, joka opetuksen järjestäjän tulee antaa maksutta jokaisena työpäivänä. KHO katsoi, että koulutuksen järjestäjällä on perusopetuslain mainittuun säännökseen perustuvan vahvan pääsäännön mukaan velvollisuus järjestää oppilaalle sellainen erityisruokavalio, jota oppilaan terveydentila tai vammaisuus edellyttävät. Myös yhdenvertaisuuslain 8 §:n 1 momentin syrjinnän kiellon on katsottava edellyttävän tätä lähtökohtaa.

Kuten selvityksessäkin on todettu, perusopetuslaissa ei ole säädetty opetuksen järjestäjän velvollisuudesta järjestää oppilaalle maksuttoman aterian lisäksi välipalaa.⁵ Katson kuitenkin, että tilanteessa, jossa välipala on esimerkiksi oppilaan terveydentilan tai toimintakyvyn takia tarpeellinen, jotta oikeus saada perusopetusta turvallisessa opiskeluympäristössä voitaisiin turvata, ei asiaa voida tyhjentävästi arvioida ja ratkaista vain perusopetuslain säännösten perusteella. Tilannetta tulee tarvittaessa tarkastella suhteessa YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimukseen, vammaisyleissopimukseen ja yhdenvertaisuuslakiin sekä arvioida mahdollista velvoitetta asianmukaisesti ja kulloisessakin tilanteessa tarvittaviin kohtuullisiin mukautuksiin.

Vammaisyleissopimus sekä yhdenvertaisuuslaki edellyttävät, että jokaisella lapsella on viime kädessä yksittäistapauksessa tehtävien kohtuullisten mukautusten kautta oikeus käyttää yhdenvertaisesti ja täysimääräisesti hänelle kuuluvia oikeuksia.

Yhdenvertaisuuslakia sovellettaessa vammaisuuden määritelmä on laaja vammaisyleissopimuksen 1 artiklan edellyttämällä tavalla. Vammaisuuden määrittelyssä on keskeistä henkilön toimintakyvyn suhde ympäristöön. Vammaisuuden kuvaamisen lähtökohtana on henkilön suhde ympäröivään yhteiskuntaan eikä lääketieteellinen diagnoosipohjainen määrittely.

Lasta koskevilla päätöksillä viranomaisen on aina ensisijaisesti harkittava lapsen etua. Lapsen edun ensisijaisuus on perusopetuksen järjestämisen ja toteuttamisen läpileikkaava oikeusperiaate. Perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännössä on painotettu, että lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti myös sääntelyn soveltamisessa (esim. PeVL 18/2020 vp). Perustuslakivaliokunta on myös korostanut perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäännöksen ja lapsen oikeuksien yleissopimuksen sekä vammaisten oikeuksien yleissopimuksen mukaista tarvetta huolehtia varsinkin oppivelvollisuuttaan suorittavien lasten ja nuorten tosiasiallisesta yhdenvertaisuudesta (PeVM 14/2020 vp).

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3. esittämäni näkemykset kaupungin ja koulun tietoon vastaisessa toiminnassa huomioon otettavaksi.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni kaupungille.

⁵ Kouluruokailusuosituksen (VRN 2017, s. 19) mukaan maksuttomalla välipalalla varmistetaan ravinnon riittävyys silloin, kun ruokailujen välit venyvät oppilaan kannalta liian pitkiksi mukaan lukien oppitunnit ja koulumatkaan käytetty aika. Ateria voidaan jakaa tarkoituksellisuuspäätöksellä lounaaksi ja välipalaksi, kun pääaterian tarjoiluajankohta on aikainen tai myöhäinen suhteessa oppilaan koulupäivän kokonaisuuteen.